

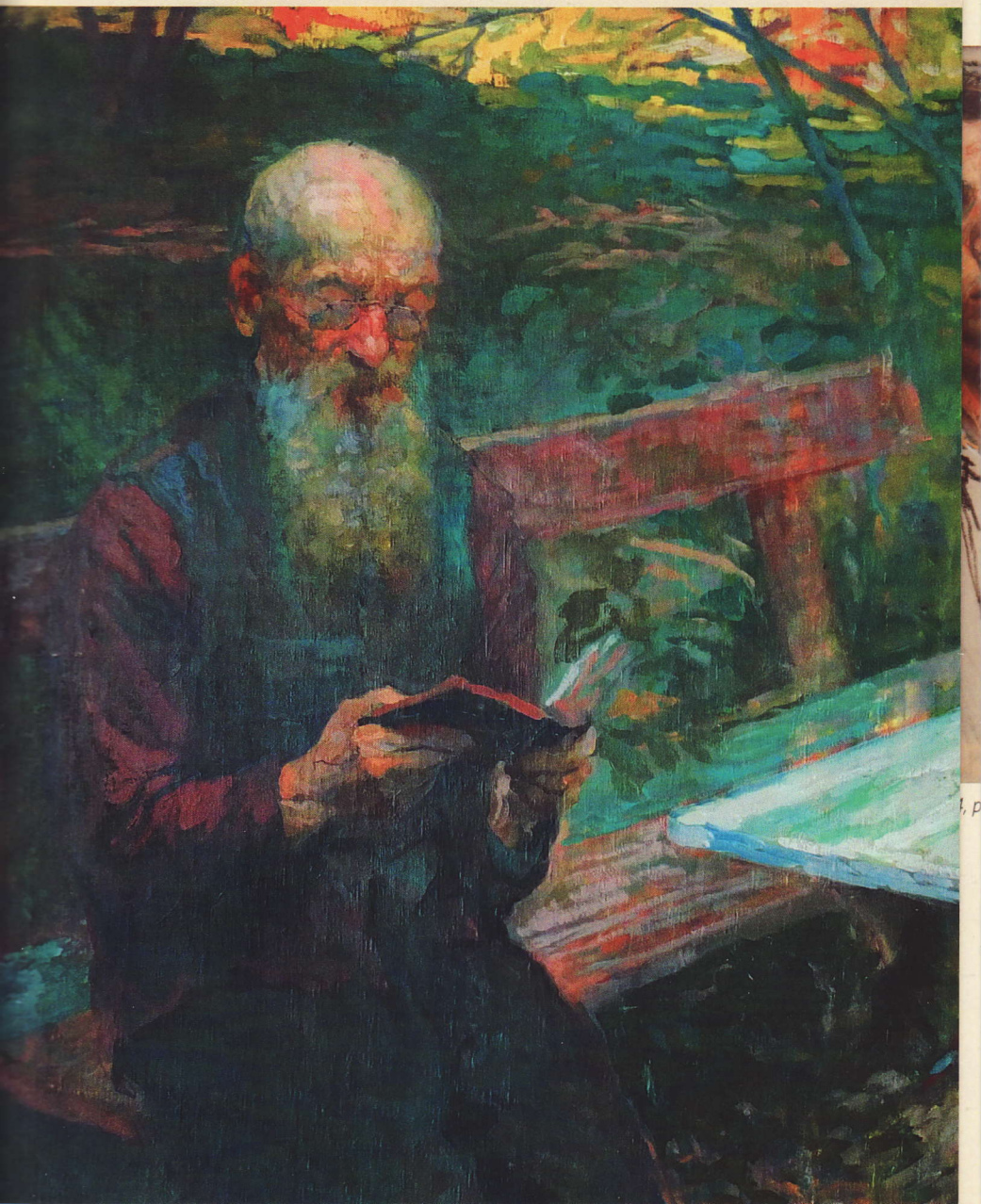

MÚZEUM VOJTECHA
LÖFFLERA
KOŠICE - STARÉ MESTO

CMUK :*

Club milovníkov umenia Košíc

Košické výtvarné
umenie 1900 – 1950.

OD STAREJ KRÁSY PO NOVÉ UMENIE

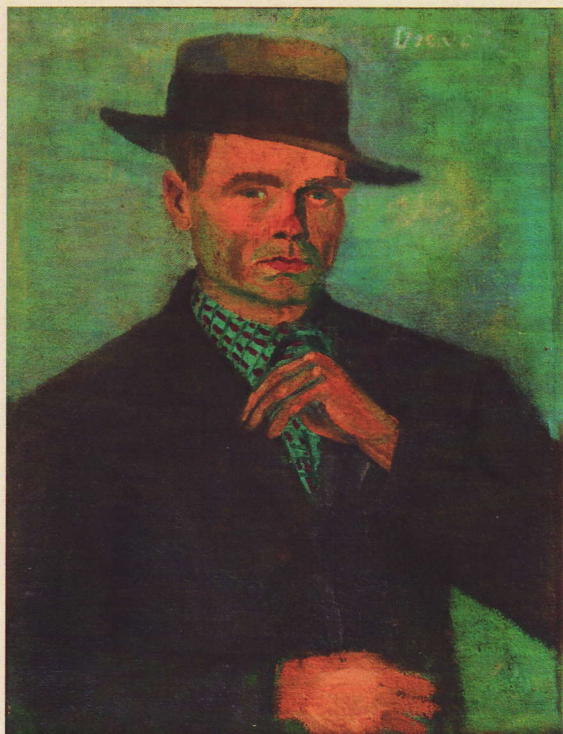

Stará krása a svet starej krásy vo všeobecnom zmysle boli zničené vznikom Veľkej vojny v roku 1914. Podobné obrazy odkazujú na svet stojaci akoby za bránami nášho terajšieho sveta. Jedna civilizačná epocha bola tragicky ukončená a jej hodnoty a krása zohoreli v ruinách vojnovej Európy. Nasledujúca doba po skončení prvej svetovej vojny sa už predvojnovému svetu takmer v ničom nepodobala. Zmenila sa politická mapa Európy a výrazným spôsobom sa premenila jej kultúrna klíma. Prichodom prvej svetovej vojny akoby do vtedajšieho sveta naplno vtrhla moderná doba. Žiaľ, stalo sa tak najnešťastnejším a najnehumánnejším spôsobom. Zánik starej krásy a estetického ideálu, ktoré pripisujeme tradícii a jej romantizujúcim aspektom, definitívne potvrdila mechanizácia a masovosť smrti na bojiskách prvej svetovej vojny. Veľká vojna privodila zrod priemyselného vraždenia a masového zabíjania. Nové technológie, letectvo alebo plynové útoky, spôsobovali zabíjanie dovtedy nevídaného rozsahu. Vojna, ktorá sa mala vraj skončiť za niekoľko mesiacov, navždy poznamenala podobu Európy. Prvá svetová vojna z dnešného nostalgického pohľadu oddelila niekdajší mondénny čas od bezprostredne nasledujúcej budúcnosti. Poznaný starý svet Európy sa v roku 1914 morálne a hodnotovo rozrumil. Z neho povstali idey, ktoré naplno otvorili stavidlá vojny.

Stará estetická krása, ktorú nemilosrdne drvil tlak koncepcií moderného výtvarného umenia po jeho ataku predovšetkým v dvadsiatych rokoch minulého storočia, si napriek uvedenému uchovávala významnú líniu konzervatívneho výtvarného videnia. Nový model výtvarného umenia sleduje spoločenskú premenu a reaguje na nové skutočnosti a impulzy. Sledujúc lokálne košické prostredie, môžeme pozorovať „sporenie sa“ dvoch zásadných koncepcií v podobe stretov moderných ideí a stabilizujúcich konzervatívnych umeleckých modelov. Moderný obraz alebo priebežne modifikované koncepcie realistického videnia sa s košickým výtvarným umením prelínajú počas trvania sledovaného obdobia prvej polovice dvadsiateho storočia.

- Radikálne modernistické koncepty obrazu reagovali na zrod dovtedy nepoznaného sociálneho konfliktu i zložitosti svojej doby. Rigorózna moderna odmietla obsah predošlého umeleckého videnia, zmietla aj jeho formu a výtvarné prostriedky. Radikálna moderna odmietla dejinami zušľachtovaný estetický model – so zveličením môžeme uviesť, že odmietla krásu slnečného svitu a atmosférickej maľby. Intimitu krajiny a štúdium atmosféry a mrakov nahradilo videnie mestskej periferie a jej sociálnej skutočnosti, ktorá sa stala esteticky relevantnou a prítlačivou. Maliarstvo sústreďovalo svoju pozornosť na sociálne vyhrotené prostredie, krásu svetelných reflexov vodnej zátočiny alebo panorámy krajiny nahradila priemyslová scéna a meštiansku idylu vystriedal proletársky výjav a politická angažovanosť. Radikalizovanie výtvarného videnia, zmena spôsobu maľovania, tematická obmena a žánrové inovácie, odmietnutie tradície maľby založenej na optickej perspektíve a celková premena maliarstva zásadne zmenili podobu dobovej novej maľby.

- Predovšetkým po odznení modernistickej fázy dvadsiatych rokov môžeme uvažovať o problematizovaní pojmu tradície a odkazu moderného videnia. V košickom výtvarnom kontexte môžeme sledovať jej vzťah so skoršou výtvarnou tradíciou a relevanciu jej vplyvu na výtvarné prostredie. Ak by sme zosilnili uvedený pocit o pretrvávajúcom modernistickom kontextu, do jeho odkazu môžeme zahrnúť predovšetkým tvorbu Júliusa Jakobyho, Antona Jasuscha a Juraja Collinásyho. Oproti tvorbe týchto výnimočných osobností ostáva dielo ostatných reprezentantov košického maliarstva pomerne v úzadí. V určitom zmysle sa môže problematizovať vzťah tradície a relevantného odkazu moderny po jej odznení. Často sa s príchutou pikantérie poukazuje na Jakobyho situáciu, v ktorej sa umelcova takmer izolovaná tvorba odvíjala. Legendárne Jakobyho košické samotárstvo predstavuje temer ikonický obraz hľadania vlastného obrazu. Nespochybniteľná a zásadným spôsobom prínosná Jasuschova tvorba v určitom zmysle predstavuje takmer tragický problém koexistencie výtvarnej modernity a erozívneho pôsobenia konzervatívneho prostredia, resp. umelcovho sklonenia sa pod jeho tlakom. K absolútnym vrcholom slovenského maliarstva sa vzpínajúca sa tvorba Antona Jasuscha na konci dvadsiatych rokov po sklamaní z prijatia bratislavskej výstavy ocitla v kríze. V období nasledujúcich dvoch desaťročí maliar akoby rezignoval a takmer bez rozpomienky na modernistický kontext a zásadné etické poslanstvo svojho skoršieho maliarstva vytváral opisné konzervatívne diela až tuctové krajiny. Autor sa vzopäl až po dlhom – z hľadiska hodnoty jeho maliarstva – faktikom odmlčani po polovici päťdesiatych rokov, keď vytvoril diela, dosahujúce výtvarnú úroveň diel z jeho vrcholnej tvorby z prvej polovice dvadsiatych rokov.

Juraj Collinásy a predovšetkým literárne zaškatulkovaný „zápečník“ Július Jakoby, v košickom lokálnom prostredí zostali azda jedinými svojou tvorbou vzdorujúcimi osobnosťami, ktoré vytvárali konzistentný umelecký model. Jakobyho súčasník Ľudovít Feld, legendárna postava košickej výtvarnej scény, predstavuje zaujímavý prípad kresliara a grafika, ktorý napríklad napriek svojej účasti v Krónovej škole venoval svoj tvorivý potenciál konzervatívnejmu verizmu a vlastne celou svojou bohatou tvorbou smeroval k antitéze modernistickej tradície. Možno preto neprekvapí, že Alexander Eckerdt už kontext moderného európskeho umenia na konci päťdesiatych rokov vnímal predovšetkým cez pražské súvislosti a bez čitateľného výtvarného účinku alebo odozvy košickej výtvarnej moderny, ktorá vplyvom rôznych okolností už predstavovala len dávnu spomienku.

Predstavený súbor vytvoril priestor aj na prezentovanie tvorby nesporne talentovaných a výtvarne pripravených maliarov, ktorí stáli na odlišných a z hľadiska vývoja menej progresívnych hodnotových pozíciách. Modernistické koncepty v košickom prostredí sa prelínajú s tradicionalisticky

Oravec Imrich: Autoportrét, nedatované, olej, plátno

drobnokresba a výnimočnej schopnosti namaľovať, resp. prekresliť atmosférické svetlo. Posunom, ktorý Čordákovi sprostredkoval Halász-Hradil, sa maliar podobne priblížil až k určitému autonomizovaniu maliarskeho jazyka. Elemír Halász-Hradil v danom momente akoby aktívnejšie nachádzal progresívnejší prístup k novým maliarskym hodnotám a bol to práve on, ktorý sprostredkoval koncepcne nové maliarske videnie a predovšetkým prácu jazykom maľby a pochopením hodnoty farby.

Čordák Ludovít: Ružín, okolo 1920, olej, preglejka

uplynulého storočia stala esteticky relevantnou práve maľba s dôsledným realistickým videním motívu, aplikovanou optickou perspektívou a výtvarnými princípmi, ktoré už o niekoľko desaťročí predtým „pochovali“ modernistické výtvarné koncepty. Tento revitalizovaný realistický vývojový model odkazuje na tvorbu neskorších známych košických maliarov, akými boli Július Bukovinský, Andej Doboš, Jozef Fabini, Mikuláš Rogovský alebo Vojtech Borecký, ktorí v priebehu štyridsiatich rokov vstupovali na scénu košického výtvarného umenia.

Prelínanie sa tradície s prúdmi modernejšie citenej maľby dokladá výnimočná tvorba košického maliara Gejzu Kieselbacha, ktorý, podobne ako Elemír Halász-Hradil alebo Ludovít Čordák, uchovával vo svojej špecifickej výtvarnej modifikácii model svetelného maliarstva, a to až hlboko do polovice dvadsiateho storočia. Príklad jediného slovenského animalistu poukazuje na prežívanie a istú vitalitu konzervatizmu, ktorý v umelcovom prípade reprezentuje unikátny spôsob maľovania dynamickými snečnými škvrnami, ktoré s umelcovou majstrovskou znalosťou anatómie hovädzieho dobytky a predovšetkým koní vytvárajú z jeho tvorby nenapodobiteľného solitéra a autora doteraz vyhladávaných diel.

• Doteraz zmieňované súvislosti poukazujú na dve línie v košickom maliarstve prvej polovice dvadsiateho storočia. Zásadný a primárny krok ku skutočnému zrodu moderného maliarstva v košickom prostredí však nachádzame v hlbších súvislostiach košického výtvarného prostredia, presahujúceho významom do širšieho slovenského kontextu. Vývoj k modernej maľbe v košickom prostredí pred rokom 1914 predznamenal a generovali dve z najväčších ikonických a najreprezentatívnejších osobností košického a slovenského maliarstva uplynulého storočia, a to Konštantín Kővári-Kačmarik a Anton Jasusch. Tragický Kőváriho osud a umelcov vplyv na tvorbu Júliusa Jakobyho vytvorili azda najpriamejšiu a najlogickejšiu teoretickú líniu, definujúcu momenty anticipácie moderného maliarstva v košickom prostredí. Konštantín Kővári-Kačmarik svojím maliarstvom a osudom predstavuje košické podobenstvo tragédie moderného maliara. Umelcov prínos do vývoja postimpresívneho slovenského maliarstva predstavuje zásadný význam. Podobne ako Kővári-Kačmarik aj jeho rovesník Anton Jasusch o niekoľko rokov neskôr vniesol do košického kontextu priamy dotyk parížskeho prostredia a určitú bezprostrednú skúsenosť s poznaním prostredia parížskej moderny. Konštantín Kővári-Kačmarik v roku 1916 v tragických súvislostiach zomiera ako pacient psychiatrickej kliniky a Jasuschov výtvarný rozvoj zásadne ovplyvnila vojna, do ktorej narukoval bezprostredne po svojom návrate z Paríža. V tvorbe obidvoch autorov môžeme cítiť i určité znaky secesného čítania, hoci pre Jasucha je prítlačivejšia väčšia miera otvorenosti k symbolickým aspektom vo výpovedi, etickým posolstvám a moralizovaniu. S určitou špekuláciou môžeme hľadať odpoveď, do akej miery práve poznanie vojnovnej hrôzy determinovalo Jasuschovo maliarstvo a ako by sa jeho tvorba vyvíjala, nebyť tejto okolnosti. Skúsenosti s jeho maliarstvom z tridsiatych a štyridsiatich rokov zreteľne naznačujú Jasuschovu potrebu „veľkej“ témy a formulovania silného posolstva. Obidvaja autori predstavujú kľúčové osobnosti slovenského maliarstva a koncipujú predobraz slovenským aspiráciám na formulovanie moderného obrazu. Vytvárajú predpolie, do ktorého možno logickejšie zapadá vnímanie konceptu avantgardných dvadsiatich rokov i sledovanie ich vývojových kontextov.

• Pred zmieňovaným počiatkom tradície moderného košického maliarstva sa vynára pripomienka na tvorbu mimoriadne talentovaného výtvarného umelca – maliara, grafika a kresliara, predčasne ukončenú na samom konci devätnásteho storočia. Ákos Aranyossy zomrel v roku 1898 vo veku dvadsiatich ôsmich rokov. Jeho dielo ostalo zachované len v torzovitom stave. Určitým spôsobom azda práve Ákos Aranyossy zaujíma špecifickú pozíciu, ktorá umožňuje za istých okolností uvažovať o jeho tvorbe a prínose ako o prvotnom (proto)obrazu moderného výtvarného výrazu v tradícii košického moderného výtvarného umenia. Takto dešifrovaný koncept môžeme čítať predovšetkým preto, pretože Aranyossy, mladší od Ludovíta Čordáka a len o niekoľko rokov starší ako Elemír Halász-Hradil, vniesol do košického výtvarného prostredia (a tiež napríklad do vývoja modernej slovenskej grafiky) zásadný prvok čistoty

• Luministické koncepty predstavujú jednu z najvýznamnejších hodnôt košickej výtvarnej tradície. Z hľadiska historického vývoja sa paradoxne práve podobný model realisticky videnej krajiny s istou mierou impresívneho videnia stal v odlišnom historickom kontexte problematickou, k naturalizmu päťdesiatych rokov smerujúcou „budúcnosťou“ slovenského maliarstva. V dôsledku politických atakov na umenie sa od konca štyridsiatich rokov

arneho výrazu, oslobodeného od sentimentu a symbolických kontextov. Predovšetkým v jeho fragmentárne hovanej grafickej tvorbe môžeme vnímať krásu striedneho realistického videnia zobrazovaného motívu. V danom mihu akoby bol Aranyosy bližšie k priamemu nesentimentálnemu a neromantizujúcemu videniu skutočnosti, jeho sa napríklad maliar Ľudovít Čordák „zbavoval“ ako jedného z atribútov „starej krásy“ až pred rokom 1910. Kost pohľadu na motív, grafický purizmus a oslobodenie sa od vrstvenia a fabulovania významov a romantizujúcich ad. doložitelných aspoň v jeho niekoľkých vrcholných dielach, nás s určitým pochopením okolností môže navádzať umaniu umelcovej tvorby ako skutočnej ouvertúry nového košického výtvarného umenia dvadsiateho storočia.

• Krásne súbory z diel košického maliarstva vznikli vďaka láske k výtvarnému umeniu viacerých košických rateľov, ktorí – parafrázujúc pomenovanie výstavy – hľadali starú krásu i nové umenie a predovšetkým krásu vo varnom umení. S odstupom mnohých desaťročí i krása moderného obrazu nadobúda podobnú hodnotu „starej y“ ako luministický obraz. Prezentované diela sústreďujú ukážky z tvorby zásadných osobností košického aj enského maliarstva dvadsiateho storočia, ako i diela autorov, ktorí sa vytratil z povedomia verejnosti i umelecko- rnickej reflexie. Predstavená kolekcia poukazuje na vyspelosť lokálnej výtvarnej tradície i na výrazné osobnosti, ebez spoločného programového prepojenia a na divergentnej platforme – bez vytvorenia pomyselnej košickej y vytvorili diela výnimočnej výtvarnej hodnoty. Košickí maliari Konštantín Kóvári-Kačmarik, Elemír Halász- di, Ľudovít Čordák alebo Anton Jasusch predstavovali zásadné osobnosti maliarstva svojej doby a ich význam je ako dôležitý aj pre vývoj slovenského novšieho výtvarného umenia. Stali sa reprezentantmi koncepcií maliarstva, e sa prelínali a koexistovali, aby v (aspoň) lokálnej tradícii víťazil realizmus a jeho videnie. Priniesli nám len jedno znanie, že krásny obraz nezomrel spolu s krásnou dobou. Krásny a slnečný obraz vystriedala doba, do ktorej už nepatria zobrazenia lyrického snenia alebo ticha v slnečnej atmosfére parku. Modernistické borení tradícií a príťažlivosť slnečnej atmosféry – aj taký by mohol byť výsledný obraz dvadsiateho storočia. Mohli by sme dodať, že zjednotený v jedinej krásne maliarstva.

Kieselbach Gejza: Furmanský kôň vo dvore, nedatované, olej, plátno

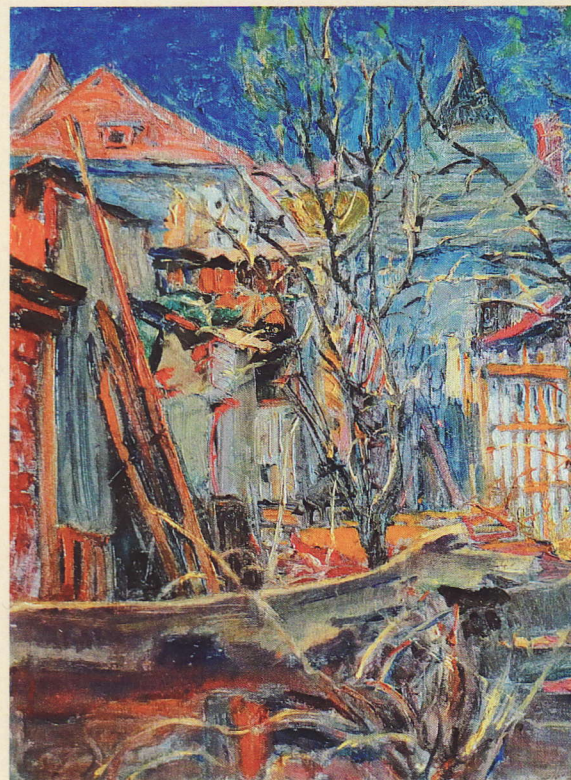
Reinfuss Eugen: Jazdec pri kríži, nedatované, lept, papier

Kóvári-Kačmarik Konštantín: Interiér (V divadle), 1905-1910, olej, plátno

Feld Ľudovít: Na salaši (Lubovňa), 1949 akvarel, papier

Bauer Konštantín: Košické predmestie, 1922, olej, plátno

Halász-Hradil Elemír: Rys

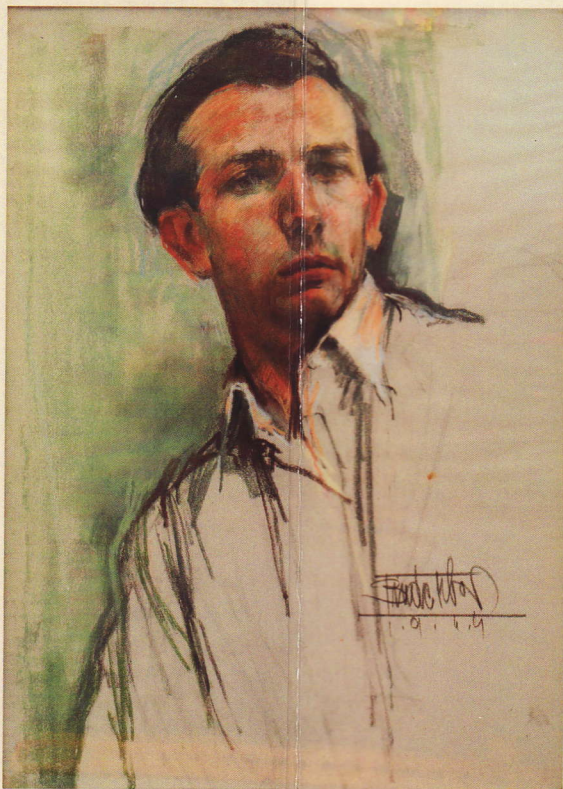
Eduard: Čestou z poľa, 1920, olej, kartón

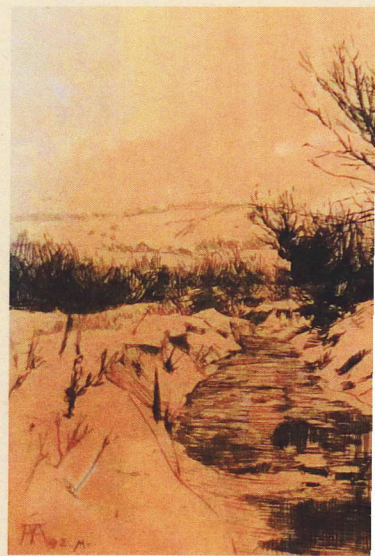
Foltyn František: Odpočinok, 1924, olej, plátno

Károly János: Krátka ulica, 1905-1910, olej, plátno na lepenke

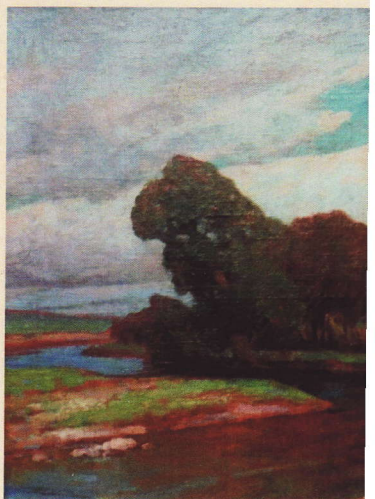
Binder Tibor: Autoportrét, 1944, pastel, papier

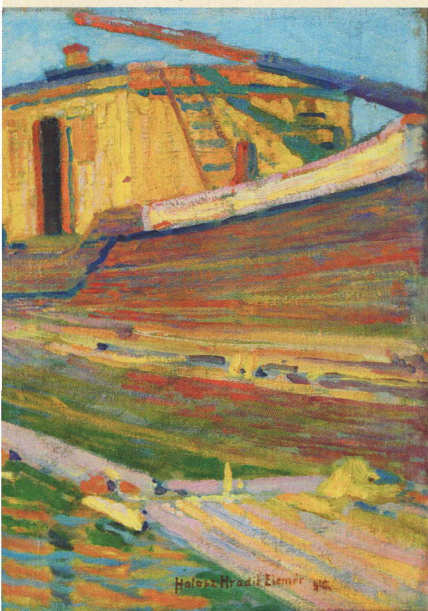
Aranyossy Ákos: Potok v zime, 1892, lept, p

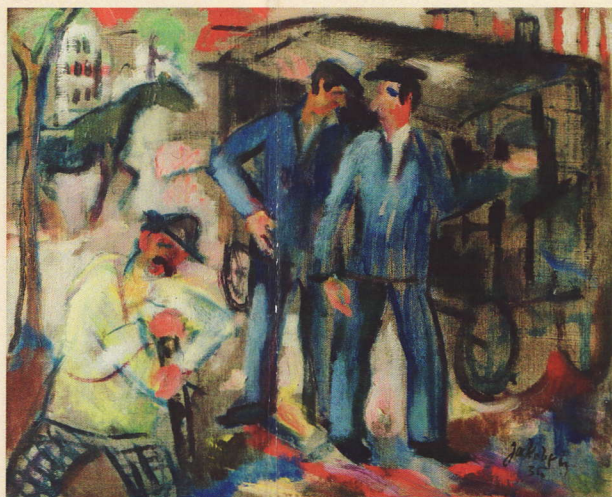
Mészáros László: Rozvodnená rieka, 1919, olej, plátno

Čordák Lúdvít: Rozvodnená rieka, 1919, o

Kieselbach Gejza: Kačky, okolo 1940, olej, preglejka

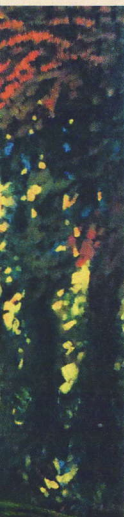

Jakoby Július: Asfaltéri, 1930-1935, olej, plátno

Jasusch Anton: Strom, okolo 1914, olej, kartón

1910, olej, plátno

Fabini Jozef:
Rozoraná zem, 1946,
olej, plátno

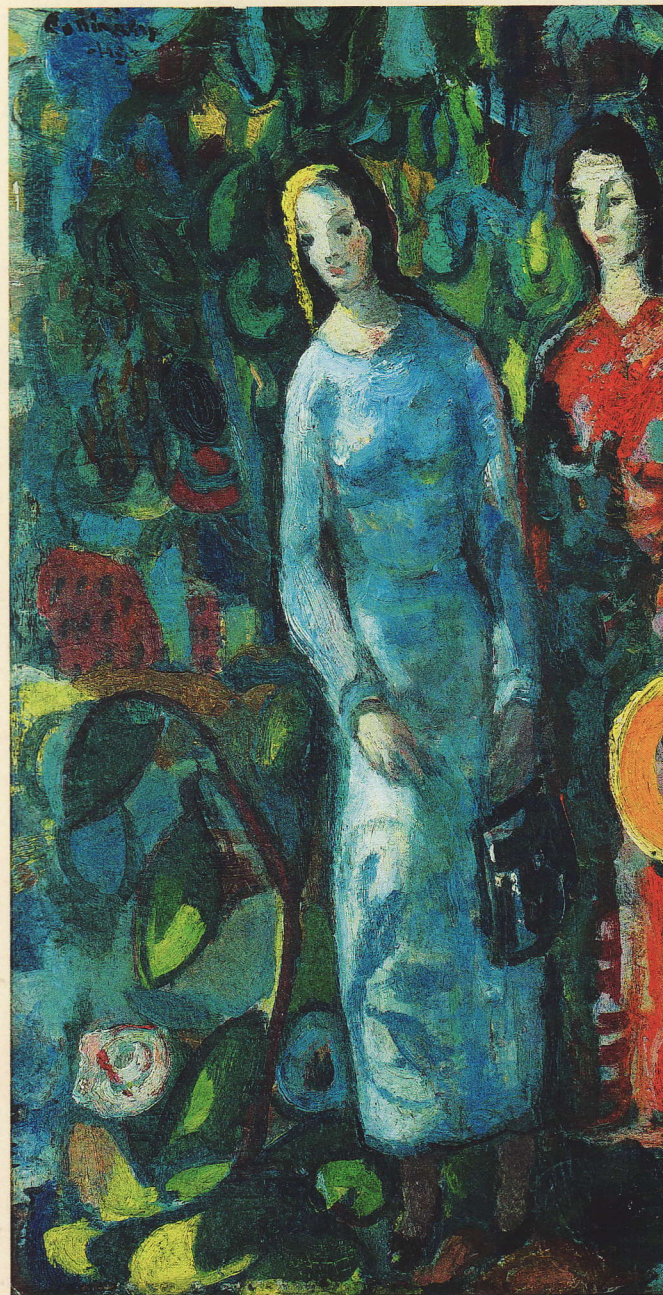

Pranie na potoku, 1893, lept, papier

Huculka, nedatované (1940-1950), olej, plátno

Collinásy Juraj: Sestry, 1949, olej, kartón

Od starej krásy po nové umenie
Košické výtvarné umenie 1900 - 1950

17. február 2015 – 15. marec 2015

Kurátor výstavy / úvodný text: Mgr. Peter Mar
Zodpovedná za vydanie: Mgr. Milena Gašaj
Reprodukcie diel: Mgr. Art. Boris Vaitovič / COPYVAIT s.r.o. a
Múzeum Vojtecha Löfflera, Alžbetina 20, Košice
Tlač: Beki desing s.r.o

Múzeum Vojtecha Löfflera vyjadruje svoje poďakovanie MVDr. Jozefovi Marovi za jeho spoluprácu pri príprave výstavy, združeniu košických zberateľov v Košiciach (Club milovníkov umenia Košic) a súkromným majiteľom diel za ich príspevok na usporiadanie výstavy.

Reprodukcia na titulnej strane:
Halász-Hradil Elemír: Čítajúci stavec,
1905-1910, olej, plátno